

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@bua.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Protestantse wortels, roomse denklijnen en Haagse klippen

door **Frank A.M. van den Heuvel** De auteur is maatschappelijk ondernemer en voormalig redactielid van *Christen Democratische Verkenningen*.

De kracht zit in de mensen en de samenleving, en niet primair binnen en bij de overheid. Met grote vraagtekens bij de maakbaarheid. CDA-leider Henri Bontenbal neemt de lezer mee langs de grote vraagstukken van onze tijd; hoe hiermee om te gaan. Hij beschrijft hoe hij ziet dat we knelpunten kunnen oplossen, maar eerst gaat hij naar het waarom. Puttend uit de gedachten en filosofieën uit de geschiedenis, van de klassieke oudheid tot vandaag. Collega-politici die zeggen dat hij niet kiest, worden bediend met vergezichten, maar ook met wat er vandaag moet gebeuren; na 29 oktober.

Tegen de cirkel van gebroken beloftes

De kern van het verhaal van Bontenbal is dat hij een diepgeworteld vertrouwen heeft in het oplossend vermogen van mensen. Scherp geeft hij aan hoe we in zestig jaar het sterke weefsel, vooruit het middenveld, zelf hebben laten eroderen en vervangen door overheden en regels. Dat door de overkill hiervan de overheid juist minder betrouwbaar is geworden; het niet aankan, niet kan leveren. Mensen zijn verweesd, niet door een afwezige, maar door een overaanwezige

overheid. Maar de liberalen waren toch voor een kleine overheid? Ja, maar als startpunt. Voor het CDA is een kleine overheid de resultante van meer samenleving. Bontenbals verhaal is één aanklacht tegen de fictie van de maakbaarheid, ‘tegen de cirkel van gebroken beloftes’. Tegen de suggestie ‘dat de overheid, met alle goede bedoelingen, alles kan oplossen voor mensen, terwijl de eisen steeds hoger worden’. Tegen het verlangen ‘dat maatwerk (toeslagen, belastingstelsel en uitzondering op uitzondering) voor iedereen nodig is, tegen de drang van gelijkheidsdenken’. Het resultaat is namelijk een groot amorf ‘door regels gedomineerd systeem’, dat leidt tot teleurstellingen, niet levert en verwachtingen niet waarmaakt, en waar uiteindelijk niemand gelukkig mee is. Met weer nieuwe zuurstof voor populistische partijen, die dan de nieuwe vluchtheuvel vormen.

Personalisme en samenleving

Om zijn verhaal en oplossingen kracht bij te zetten, grijpt Bontenbal terug naar de plek waar hij vandaan komt. Hij schrijft over de wijk Charlois in Rotterdam, waar achterstand, armoede

Henri Bontenbal

Het kan echt anders

Prometheus | 2025 | 304 pp. | € 19,99 |

ISBN 9789044660777

en niet kunnen meedoen overheersen. Tegenover het rijkere deel elders in de stad. De twee verhalen, inderdaad *the tale of two cities*. Hij benoemt zijn protestantse wortels, die hem kracht geven. Voor het fundament van zijn oplossingen put hij uit de grote filosofen, de bijzondere doeners en het katholiek sociaal denken. Interessant is dat de katholieke denklijnen die terugkomen in aloude begrippen als personalisme, solidariteit en subsidiariteit verrassend passen bij de vraagstukken van vandaag. En ook in het hart van de christendemocratie liggen. Dit katholiek sociaal denken is een warme en realistische weg tussen sociaaldemocratische en liberale ordening. Personalisme: mensen

zijn sterke individuen, die een eigen verantwoordelijkheid hebben en ruimte voor ontwikkeling moeten krijgen; in verbinding met de samenleving. Daarnaast hebben mensen eveneens een verantwoordelijkheid jegens elkaar en mag van iedereen solidariteit gevraagd worden. De leer van de subsidiariteit benadrukt dat wanneer iets, een activiteit of een beslissing, gedaan kan worden door een lagere entiteit, deze de aangewezen is voor deze taak. Verantwoordelijkheid laag durven neerleggen in de organisatie. Mensen willen immers meedenken, meedoen, meesturen. De sociale gerechtigheid, als vierde punt, verdient aandacht in een wereld met oorlog en minder zichtbare misstanden. En dan

blijkt dat het personalisme een perfect antwoord is op het individualisme. Dan blijkt subsidiariteit een welkom hulpmiddel bij vraagstukken. Dat een gemeente moet weten dat mensen in hun wijk en buurt dichterbij zijn. Dan blijkt dat Europa pas in beeld moet zijn wanneer eerst gekeken is naar regio, land en buurlanden. En ja, de grote vraagstukken als asiel en migratie, energie en geopolitiek vragen dan om een Europese aanpak, maar onderwijs en gezondheidszorg niet. In mijn woorden: hij behandelt Europa meer als gemeenschap dan als unie. Zoals Bontenbal 'verbond verkiest boven contract'. Woorden doen ertoe. Zelden schreef een politiek leider van

naar voren dat we behoefte hebben aan een sterke markt gebaseerd op een Rijnlands denken, waarbinnen coöperatieve oplossingen, innovatieve start-ups en internationaal opererende ondernemingen nodig zijn. De hotspots van Brainport Eindhoven en Wageningen worden terecht geroemd, omdat het hier allemaal bij elkaar komt. Het asiel- en migratiebeleid is lastig, en daarom bepleit Bontenbal hier een koers die duidelijker, sneller en eerlijker is. Hij benoemt de mogelijkheden voor een realistisch klimaat- en energiebeleid dat recht doet aan de balans van duurzaamheid, betaalbaarheid en leveringszekerheid. Met oog voor de knelpunten die er ook zijn en die het gewenste hoge tempo van andere partijen onmogelijk maken. Ook hier weer de lange, 'duurzame, termijn horizon als wenselijk boven de korte termijn-fictie', met steeds voor ogen dat de verwachtingen en realisme in balans zijn.

Bontenbal zet het CDA weer neer waar het hoort: het midden houdend, en met oplossingen die we in het eerdere jargon links of rechts zouden noemen. Zoals ook de christendemocratie en het CDA van oudsher breed zijn, vleugels hebben, waarbij de rechtsbuiten profiel krijgt door de linksbuiten. Weg van de vleugelintolerantie¹ die we nu te vaak zien. De enorme ruimte zoekend tussen maakbaar links, technocratisch libertijns en falend populisme. Zoals ik zelf steeds voor ogen heb: bloedgroepen van het CDA niet wegmasseren, maar profiel geven. De gelijkheid van de sociaaldemocratie en de vrijheid van de liberalen roepen bij Bontenbal, zoekend naar balans, om de broederschap. Soft? Naïef? Neen, want hij komt

Bontenbal zet het CDA weer neer waar het hoort

het CDA zo zuiver en zo consistent over subsidiariteit. En met genoemde begrippen en hun mogelijke toepassing geeft het katholiek sociaal denken oude antwoorden op hedendaagse vraagstukken.

Brabant, Brainport, Bontenbal

Bontenbal laat de grote onderwerpen niet onbesproken, maar zonder deze meteen crises te noemen. Hij durft te zeggen dat de doordenderende zorgkosten niet meer kunnen, dat in de woningmarkt ingrepen nodig zijn zonder te zeggen dat we vanaf de tekentafel wel even tien nieuwe steden (maakbaarheid?) in polders en weilanden kunnen bouwen. In zijn boek komt impliciet en expliciet sterk

voortdurend met oplossingsrichtingen in lijn met deze balans: vertrouwen in de christendemocratie en het compromis. Juist om populisme en polarisatie te voorkomen. Want die twee hebben ons land de afgelopen jaren, de facto sinds de val van het kabinet-Rutte III in januari 2021, onbestuurbaar gemaakt. Met als dieptepunt een extraparlamenteair kabinet dat steunt op 32 zetels in het parlement, 22 zetels in de peilingen, en 17 oud-bewindslieden met wachtgeld.

Verworteling en Jack van Gelder

Zitten er ook minpunten in het boek? Ach, Bontenbal komt geregeld met reeds veel besproken en daarmee uitgekauwde begrippen als ‘ontzuiling’, ‘diplomademocratie’ en het zelden echt gedefinieerde ‘neoliberalisme’. Dat had korter gekund. Daartegenover bespreekt hij aan het eind van ieder hoofdstuk een karakteristiek figuur uit de recente geschiedenis. Iemand die hem inspireert en die in lastige situaties bijzondere daden heeft verricht. Dan komen we bij Václav Havel, die in het intermezzo tussen de ineenstorting van de Sovjet-Unie en de toetreding van Tsjechië tot de EU zijn land leidde vanuit de politiek, maar meer nog door zijn geschriften. Bontenbal noemt de Franse filosoof Simone Weil met haar pleidooi voor verworteling, ‘verbonden zijn met plaats, gemeenschap en beroep’. En hij noemt Martin Luther King, die Gods rijk op aarde belooft, theoloog Reinhold Niebuhr, die een christelijk realisme voor ogen heeft, en Dag Hammarskjöld (de eerste secretaris-generaal van de VN), die bekend werd met zijn uitspraak dat ook de VN geen hemel op aarde kon brengen, maar wel

de hel voorkomen. Deze denkers en doeners zullen niet gauw voorbijkomen als de CDA-leider in gesprek is met Jack van Gelder in *De Oranjezomer*, maar het toont wel de breedte die Bontenbal heeft.

Antigone in plaats van regels

Met zijn protestantse wortels, het katholiek sociaal denken en de inspiratie van de genoemde denkers geeft Bontenbal een waarschuwingsschot richting de straks vernieuwde Tweede Kamer(fractie) dat het inzetten van makkelijke slogans, snelle krantenkoppen en losse flodders het verliezen van het inhoudelijke fundament. Politici moeten weten en

Politici moeten weten en tonen waarom een standpunt is zoals het is

tonen waarom een standpunt is zoals het is. Het moet en kan het alternatief zijn voor hetgeen de afgelopen twintig jaar bij snel opkomende en nog sneller neergaande partijen altijd het geval was. En dat Bontenbal de balans zoekt, blijkt ook uit het feit dat hij gevoel heeft voor de warmte ‘kijkend naar de mens achter de cijfers’, maar ook oog voor de realiteit ‘kijkend naar de cijfers achter de mens’. En in de jungle van maakbaarheid, bureaucratie en regels betoogt hij keer op keer dat mensen, ondernemingen en de samenleving snakken naar ‘ademruimte’, naar overzicht. Verenigingen en vrijwilligers boven Kafka. Personalisme en pluriformiteit, omdat mensen uniek zijn. En kleurt hij zijn adagium in met dat ‘de

moraal altijd boven de procedures gaat'; Antigone is nooit ver weg.

Verantwoordelijkheid en vergeving

Een kleine fractie van vijf personen leiden relativeert blijkbaar managementtijd en geeft ruimte om te denken en te schrijven. Het mooiste onderdeel van het CDA vind ik altijd het

Zeker. Het boek gaat dieper dan het verkiezingsprogramma. Het geschrevene is niet vrijblijvend. En dat zegt de auteur ook, want 'in plaats van schuld en boete, moeten we leren denken vanuit verantwoordelijkheid'. Is dit de calvinist die spreekt? Ook noemt hij 'de kracht van vergeving en de kracht van belofte'. Inderdaad, je kunt altijd weer opnieuw beginnen. De katholiek in hem?

Dit boek is leesvoer voor CDA'ers om onze wortels te begrijpen, voor mensen van andere partijen om de CDA-uitgangspunten te doorgronden, en voor journalisten om de juiste vragen te stellen. Tot slot: wat is er nog meer bijzonder aan het boek? Bontenbal noemt geen enkele andere politieke partij bij naam. Wel heeft hij het over ideologieën en (andere) politieke stromingen, en noemt het onderscheidende van de christendemocratie. Dat is zijn appel. Dit is zijn verhaal. Positief, gestuurd door realisme; met urgentie.

Opmerkelijk: Bontenbal noemt geen enkele andere politieke partij bij naam

begrip 'appel'; misschien wel juist omdat andere partijen dat nooit in hun naam hebben. Het is een oproep. Aan iedereen. Hammarskjöld spreekt over 'roeping'. Dat geeft Bontenbal met dit boek ook aan. Is het boek nu campagnemateriaal voor de komende weken? Of een leidraad voor de kabinetsformatie?

1 Frank van den Heuvel, 'Laveren tussen sterke leiders en ruzie in de top', *Christen Democratische Verkenningen* 45 (2025), nr. 1, pp. 124-128.